

De l'localisme a la universalitat via Protocol i maridatge de conceptes soci-religiosos: Corpus Christi, Berga i la Patum*

From localism to universality via protocol and marriage of socio-religious concepts: Corpus Christi, Berga and the Patum.

Del localismo al la universalidad vía Protocolo y maridaje de conceptos socio-religiosos: Corpus Christi, Berga y Patum.

CARLOS FUENTE LAFUENTE

ISEMCO-URJC (c/Moscatejar, 23 - 28043 Madrid)

carlos.fuente@urjc.es

GLORIA CAMPOS GARCÍA DE QUEVEDO

ISEMCO-URJC (c/Moscatejar, 23 - 28043 Madrid)

gcampos@isemco.eu

CARLOS CORTINA

GiDECoG-ISEMCO-URJC (c/Moscatejar, 23 - 28043 Madrid)

c.cortina@isemco.eu

ANTONIO SÁNCHEZ-BAYÓN

ISEMCO-URJC, EAE, UNIR y UBO¹ (c/Moscatejar, 23 - 28043 Madrid)

a.sanchez@isemco.eu

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4855-8356>

Recibido/Aceptado: 06-08-2017/14-10-2017.

Cómo citar: FUENTE, Carlos, CAMPOS, Gloria, CORTINA, Carlos, SÁNCHEZ-BAYÓN, Antonio. "De l'localisme a la universalitat via Protocol i maridatge de conceptes soci-religiosos: Corpus Christi, Berga i la Patum". *Journal of the Sociology and Theory of Religion* (JSTR: S.1), v. 6, p. 31-55, oct. 2017. ISSN 2255-2715. Disponible en: <<https://revistas.uva.es/index.php/socireli/article/view/819>>. Acceso: 09-10-2017.

* Aquest treball s'ha realitzat al si de GiDECoG-ISEMCO-URJC: Grup d'Investigació de Dret i Estudis Comparats i Globals.

¹ ISEMCO-URJC: *International School of Event Management and Communication* centre col·laborador de Univ. Rey Juan Carlos, EAE: *EAE Business School*, UNIR: *Univ. Internacional de la Rioja*, UBO: *Universidad Bernardo OHiggins* (Chile). El Prof. Sánchez-Bayón (I.P. GiDECoG) agraeix als autors la inclusió en el text, però desitja deixar constància que el seu treball ha estat -bàsicament- de suport a la publicació i assessoria iuseclesiasticista i protocolària comparat entre ordres (tenint una concepció diferent a la aquí plantejada, pel que remite a les seves obres citats).

DOI: <https://doi.org/10.24197/jstr.0.2017.31-54>

Resum: El protocol (al Corpus Christi de Berga i a la Patum) és l'instrument que interrelaciona, cohesiona i amalgama la forma i el fons, el continent i el contingut, l'ens concret i l'abstracte, la matèria i l'esperit, i l'ànima del més aquí amb el més enllà. És l'eina que dona arrelament i transcendència al cel, a la terra i a la tradició que els homes i les dones han sabut crear, conrear i llegar en el temps. I aquesta fidelitat i aquesta lleialtat a la seva essència, al seu credo intemporal i a les seves conviccions temporals són les que fan viure la gent amb convicció, voluntat, il·lusió, emoció i esperança i, a la vegada, li confereixen projecció geogràfica i temporal, de manera que allò que fan interessa i pugui convenir a tots els pobles sota la capa del sol, més enllà de la circumstància particular de la col·lectivitat.

Paraules claus: Corpus Christi, Berga, la Patum, protocol, cerimonial, Poder Civil, Poder Eclesiàstic, tradició, localisme i universalitat.

Abstract: The protocol (at Corpus Christi, Berga and La Patum), it is the instrument that interacts, binds and amalgamates the form and base, structure and content, the concrete and abstract being, matter and spirit, and the soul of those here with those on the afterlife. It is the tool that gives roots and significance in Heaven, on Earth and the tradition that men and women have been able to create, grow and conclude over time. And this fidelity and this loyalty to its essence, in its timeless creed and temporal beliefs are what make people live with conviction, determination, enthusiasm, emotion and hope and, at the same time, conferring geographic and temporal projection, so what they do can interest and can agree to all people under the sun, beyond the particular circumstances of the community.

Keywords: Corpus Christi, Berga, La Patum, protocol, ceremonial, Civil Power, Ecclesiastical Power, tradition, localism and universality.

Resumen: El protocolo (en el Corpus Christi de Berga y Patum) es el instrumento que interrelaciona, cohesiona y amalgama la forma y el fondo, el continente y el contenido, el ente concreto y lo abstracto, la materia y el espíritu, y el alma del más aquí con el más allá. Es la herramienta que da arraigo y trascendencia en el cielo, en la tierra y en la tradición que los hombres y las mujeres han sabido crear, cultivar y legar en el tiempo. Y esta fidelidad y esta lealtad a su esencia, a su credo intemporal ya sus convicciones temporales son las que hacen vivir la gente con convicción, voluntad, y alusión, emoción y esperanza y, a la vez, le confieren proyección geográfica y temporal, de modo que lo que hacen interesa y pueda convenir a todos los pueblos bajo la capa del sol, más allá de la circunstancia particular de la colectividad.

Palabras-clave: Corpus Christi, Berga, Patum, protocolo, ceremonial, Poder Civil, Poder Eclesiástico, tradición, localismo y universalidad.

Sumari: 1. Presentació: el perquè de la institució del Corpus Christi i l'anàlisi històrica, social i política d'aquest període. 2. La Patum de Berga. 3. El Protocol eclesial eucarístic. 4. El Protocol oficial. 5. El Protocol patumesc. 6. La dessacralització de la Patum. 7. Conclusions. 8. Referències.

Summary: 1. Introduction: reason for the institution of Corpus Christi and the historical, social and political analysis of this period. 2. The Patum of Berga. 3. The eucharistic ecclesial protocol. 4. The official protocol. 5. The Patumesc protocol. 6. The unsacred of the Patum. 7. Conclusions. 8. References.

Sumario: 1. Presentación: la razón de ser de la institución del *Corpus Christi* y el análisis histórico, social y político de periodos. 2. La Patum de Berga. 3. El Protocolo eclesial eucarístico. 4. El Protocolo oficial. 5. El Protocolo patumesco. 6. La desacralización de la Patum. 7. Conclusiones. 8. Referencias.

1. PRESENTACIÓ: EL PERQUÈ DE LA INSTITUCIÓ DEL *CORPUS CHRISTI* I L'ANÀLISI HISTÒRICA, SOCIAL I POLÍTICA D'AQUEST PERÍODE

El *Corpus Christi* o *Corpus Domini* és la solemnitat de l'Església catòlica instituïda per commemorar l'Eucaristia: el misteri de la presència real del Cos i de la Sang de Crist a través de la transsubstanciació². La institució del *Corpus Christi* es va fer l'11 d'agost de 1264 pel Papa Urbà IV mitjançant la butlla *Transiturus hoc mundo*, un any més tard que ocorregués l'anomenat miracle de Bolsena, quan l'oficiant de la missa –en el moment de partir la Sagrada Forma– dubtà sobre la presència real de Crist, moment en què, i segons la tradició, va començar a brollar sang³. La institució d'aquesta diada obeïa a la consecució de tres objectius primordials:

- a) Desautoritzar els moviments que consideraven l'Eucaristia com un acte purament simbòlic⁴.
- b) Commemorar de forma festiva la institució de l'Eucaristia en una data distinta a la que li correspon –el Dijous Sant–, ja que la Setmana Santa són uns dies d'introspecció i de dolor en recordar la crucifixió de Jesús. Una commemoració i una exaltació del sagrament eucarístic amb la importància i la transcendència que té i que Henry De Lubac⁵ sintetitza amb la seva màxima: “L'Eucaristia fa l'Església i l'Església fa l'Eucaristia”.

² En el Concili de Trento de 1545-1563 es fixa a la XXII Sessió, celebrada el 17 de setembre de 1562: “En el Santíssim Sagrament de l'Eucaristia es conté verdaderament, realment i substancialment el Cos i la Sang de nostre Senyor Jesucrist, juntament amb la seva Ànima i Divinitat. En realitat Crist íntegrament”. Amb anterioritat, la doctrina de la transsubstanciació ja havia arribat a ser doctrina de l'Església a partir del quart Concili Lateranense, amb el Papa Innocenci III, l'any 1215. Sánchez-Bayón, A. 2012. *Derecho Eclesiástico Global*, Madrid: Delta Publicaciones. – 2010. *Estudios de cultura político-jurídica*, Madrid: Delta Publicaciones.

³ Gacto ha intentat explicar aquest fenomen, de la presència en el pa de la *Serratia marcescens*, amb els termes següents: “un bacteri heteròtrof que creix sobre restes de matèria orgànica. Les seves colònies són vermelles, es poden veure amb facilitat a cop d'ull, i guarden una espectacular semblança amb les gotes de sang. Els microbïòlegs han donat als pigments produïts per aquest bacteri el nom suggestiu de *prodigiosines*, atesa la seva relació causal amb alguns successos aparentment miraculosos, com els episodis d'escultures o imatges de quadres que semblen plorar sang”, vid. Gacto, M. 2011. “Microorganismos y el arte”, *Anales de la Biología*, 33: 107-115.

⁴ Berenguer de Tours, que propugnava una presència espiritual i suggestiva en l'Eucaristia però sense cap indici de realisme amb el sagrament; aquesta posició fou condemnada per diversos sínodes romans. O bé el cas dels càtars i els albïgesos condemnats pel IV Concili del Laterà.

⁵ Henry de Lubac, jesuïta i teòleg catòlic del segle XX, autor d'obres com *El drama d l'humanisme ateu*, *El misteri d'allò sobrenatural*, o *Aspectes socials del dogma*; va participar activament en el Concili Vaticà II i fou creat Cardenal pel Papa Joan Pau II (2 febrer 1983).

- c) Adoctrinar el poble en la significació sacramental de l'Eucaristia a través dels textos sagrats i de l'exposició i l'adoració de Jesús Sagramentat, així com per mitjà dels entremesos que posteriorment s'incorporaren a la processó.

Per analitzar d'una forma succinta la implantació i l'evolució del *Corpus Christi* ens podem fixar en el regnat de quatre pontífexs romans⁶ que marcaren els moments més singulars del misteri eucarístic:

- El Papa Urbà IV (4 setembre 1261 - 2 desembre 1264) instituí la festivitat del *Corpus Christi* el 1264⁷, seixanta dies després del Diumenge de Resurrecció (el dijous següent a la festivitat de la Santíssima Trinitat)⁸ i encarregà a Sant Tomàs d'Aquino els textos de l'Ofici i de la Missa pròpia de la diada, com el *Pange Lingua* amb el *Tantum Ergo* final, el *Lauda Sion*, el *Panis angelicus*, l'*Adoro te devote* o el *Verbum Supernum Prodiens*.
- El Papa Climent V (5 juny 1305 - 20 abril 1314) va convocar el Concili de Vienne (França) el 1311, on es decidiren les normes per regular la processó a l'interior del temple, i fins i tot el lloc que havien d'ocupar les autoritats assistents.
- El Papa Joan XXII (7 agost 1316 - 4 desembre 1334) va introduir el 1316 l'Octava del *Corpus Christi* amb l'exposició del Santíssim Sagrament, així com la processó que, posteriorment, fou dotada d'indulgències pels Papes Martí V (11 novembre 1417 - 20 febrer 1431) i Eugeni IV (3 març 1431 - 23 febrer 1447). Es pot afirmar que amb Joan XXII s'aconsegueix la universalització del *Corpus Christi*.
- El Papa Nicolau V (17 març 1447 - 24 març 1455) va consolidar plenament el *Corpus Christi* quan el 1447 sortí en processó amb Jesús Sagramentat pels carrers de Roma.

La solemnitat del *Corpus Christi* –que s'institueix com a glorificació del sagrament eucarístic i com adoració a Crist Sagramentat– es fonamenta únicament en un Ofici i en una Missa pròpia; amb la qual cosa només es fixa el text específic, l'autoria del qual correspon al Doctor Angèlic⁹, que inclou càntics i seqüències eucarístiques. D'aquesta manera, la litúrgia inicial del *Corpus Christi* es basa solament en el cerimonial eclesial del

⁶ Vid. Sánchez-Bayón, A. 2012. *Derecho Eclesiástico Global... op. cit.* – 2010. *Estudios de cultura político-jurídica... op. cit.* – 2012. *Diccionario de Canonistas y Eclesiasticistas Europeos y Americanos*. Saarbrücken: EAE.

⁷ El 1246, Robert de Thirete, bisbe de Lieja, va instituir el *Corpus Christi* com a festa pròpia per a la seva diòcesi per la insistència de la religiosa Juliana de Retinne (posteriorment, Santa Juliana de Lieja o de Cornillon), a través d'un sínode i segons el decret custodiat a Binterim. Vid. Sánchez-Bayón, A., et al. 2012. *Diccionario de Canonistas... op. cit.*

⁸ Com que el calendari judeocristià és lunisolar, aleshores la fixació del *Corpus Christi* correspon al dijous següent al diumenge novè després de la primera lluna plena de primavera a l'hemisferi nord.

⁹ *Doctor Angèlic*, apel·latiu amb què és conegut Sant Tomàs d'Aquino (1224/1225 – 1274), dominic, teòleg, filòsof, el principal representant de la doctrina escolàstica, Doctor de l'Església proclamat pel Papa Sant Pius V el 1567 i autor de la *Summa Theologiae* i la *Summa contra els gentils*. Vid. Sánchez-Bayón, A. 2012. *Diccionario de Canonistas y Eclesiasticistas... op. cit.*

sacrifici de la Missa. L'Eucaristia, i per tant la transsubstanciació, s'assenten i es fonamenten en els Evangelis segons Sant Joan (Jn. 6, 48-57)¹⁰, Sant Mateu (Mt. 26, 26-28)¹¹, Sant Lluç (Lc. 22,19-20)¹² i Sant Marc (Mc. 14, 22-24)¹³. La institució i la celebració del *Corpus Christi* és, en els seus orígens, una commemoració eucarística viscuda en el temple, sense cap esment explícit a la processó de *teofania*¹⁴. El *Corpus Christi* apareix en plena Edat Mitjana, en un segle en què encara no existeixen els Estats i l'Església ostenta el poder universal¹⁵; quan la societat s'estructura i s'articula a redós dels senyors feudals que basen la seva economia en l'explotació agrícola; quan la fe no és només una virtut teològica, sinó que –com a un do diví– és omnipresent en les conviccions i en les vivències del poble; quan el temps s'aferra en el dogma i no en l'opinió, i Déu apareix en el centre absolut del cosmos; quan el llatí, l'idioma oficial de l'Església, és la llengua comuna dels pobles d'Europa i la que vehicula el coneixement, estructura el raonament i articula l'expressió en una societat piramidal, en la cúspide de la qual se situa el Papa (Vicari de Crist a la terra), seguit del rei, de l'Església, de la noblesa i del poble; quan impera l'anonimat i tots els personalismes queden diluïts en el poble que sap desfogar-se per mitjà de la sàtira, les cançons de gesta, els romanços, les llegendes i les novel·les d'aventura; quan les creuades

¹⁰ "Jo sóc el pa de vida. Els vostres pares varen menjar el manà en el desert i són morts. Aquest és el pa que baixa del cel, perquè el que en mengi no mori mai més. Jo sóc el pa viu que ha baixat del cel; si algú menja d'aquest pa viurà per sempre; i el pa que jo donaré és la meua carn, que jo donaré per la vida del món. Aleshores els jueus discutien entre sí, dient: "Com ens pot donar per menjar la seva carn? I Jesús els va dir: En veritat, en veritat us dic: Si no mengeu la carn del Fill de l'Home ni beveu la seva sang, no teniu vida en vosaltres. El que menja la meua carn i beu la meua sang té la vida eterna i jo el ressuscitaré en el darrer dia. Perquè la meua carn veritablement és menjar i la meua sang veritablement és beguda. El que menja la meua carn i beu la meua sang romandrà en mi i jo en ell. De la mateixa manera que el Pare vivent em va enviar, i jo visc pel Pare, el que em menja també viurà per mi".

¹¹ "I mentre menjaven, Jesús va prendre el pa, el beneí, el partí i el donà als seus deixebles, i digué: Preneu, i mengeu; aquest és el meu cos. I prenent el calze, i havent donat gràcies, els el donà, dient: Beveu-ne tots; perquè aquesta és la meua sang, la sang de la nova aliança, que serà vessada per molts com a remissió dels pecats".

¹² "I prengué el pa i donà gràcies, i el partí i els el donà, dient: Aquest és el meu cos, que per vosaltres és lliurat; feu això en memòria meua. De la mateixa manera, després de sopar, prengué el calze, dient: Aquest és el calze de la nova aliança en la meua sang que per vosaltres serà vessada".

¹³ "Mentre menjaven, prengué el pa i, beneint-lo el partí, els el donà, i digué: Preneu, aquest és el meu cos. Prenent el calze, després de donar gràcies, els el lliurà, i en begueren tots, i els digué: Aquesta és la meua sang de l'aliança, vessada per molts".

¹⁴ *Teofania: "Manifestació de la divinitat de Déu"*, vid. VV.AA. 2012. DRAE (22ª edició), Madrid: RAE. Sánchez-Bayón, A. 2016. *Religión civil estadounidense*. Porto: Ed. Sínderesis.

¹⁵ Sánchez-Bayón, A. 2012. *Derecho Eclesiástico Global...* op. cit. – 2012. *Estado y religión de acuerdo con los Estados Unidos de América*. Saarbrücken: EAE. – 2010. *Estudios de cultura política-jurídica...* op. cit. – 2008-13. *La Modernidad sin prejuicios* (3 vols.). Madrid: Delta Publicaciones. – *Universidad, ciencia y religión en EE.UU.* Porto: Ed. Sínderesis. – 2013. "Examen de las principales fuentes e instituciones originarias de Derecho canónico pluriconfesional: Una historia crítica para la revelación de falacias y fundamentos", *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso*, n. XLI: 605-37. – 2013. "Innovación docente en Ciencias Eclesiásticas y Jurídico-Sociales", *Cauriensia – Revista Anual de Ciencias Eclesiásticas*, v. VIII: 317-49.

(de la 4a a la 9a) es converteixen en l'objectiu superior dels regnes cristians o la Corona d'Aragó s'annexiona Sicília (1228); quan els mamelucs conquisten Acre (1291), fet que suposa la pèrdua del Regne de Jerusalem; quan a Europa s'imposa la numeració àrab en substitució de la romana o a Itàlia s'inventen les ulleres (1280); quan els almohades són derrotats a les Navas de Tolosa (1212) o el rei Joan sense Terra d'Anglaterra signa la Carta Magna (1215); quan Jaume I el Conqueridor (1208-1276) regna a l'Aragó o Ferran III el Sant, (1190/1201-1252) unifica els regnes de Castella i de Lleó, o Alfons X el Savi (1221-1284) escriu les Cantigues de Santa Maria; quan Marco Polo (1254-1324) emprèn els seus viatges cap a la cort de Genguis Khan (1162-1227), i va signar un acord comercial entre l'imperi mongol i la Sereníssima República de Venècia, i l'orbe catòlic coneix el pensament i es meravella davant les gestes de l'esperit i de l'intel·lecte dels venerables Ramon Llull (1232-1315) –Doctor Il·luminat–, Sant Tomàs d'Aquino (1224/1225-1274) –Doctor Angèlic–, Sant Albert Magne (1193-1280) –Doctor Universalis– i Sant Francesc d'Assís (1182-1226)¹⁶.

A principis del segle XIV s'estableix la processó del *Corpus Christi*, les dades documentals de la qual la situen a Barcelona (1320), essent la primera ciutat de l'Estat en implantar aquesta manifestació eucarística, i la segueixen Manresa –Barcelona– (1322), Vic –Barcelona– (1330), Tortosa –Tarragona– (1330), Solsona –Lleida– (1331), Bagà –Barcelona– (1333), València (1355), Tarragona (1357), Villacarrillo –Jaén– (1364), Toledo (1418), etc.¹⁷

La primera notícia documentada sobre la Patum la trobem el 1454¹⁸, tanmateix la processó del *Corpus Christi* probablement s'originà a començaments del segle XIV per influència eclesial o pel desig d'emular el seguici de la ciutat comtal o, fins i tot, per rivalitat geogràfica i la pruija de sobresortir per davant de localitats properes a Berga com Bagà (a 21,5 km, en l'actualitat), Manresa (a 50 km, ídem) o Solsona (a 42 km, ídem).

En el segle XV s'incorporen a la processó elements de caràcter teatral per representar fragments bíblics i vides de sants, les relíquies dels quals sortien en processó, o els patrons dels gremis i de les confraries. Tot i que no tots els autors es posen d'acord en el moment precís en què es produí aquesta aportació de la imaginació i la creativitat populars.

Per exemple, la *Generalitat de Catalunya*, en el seu portal CULTURCAT, es pot llegir:

“Ben aviat, potser des del mateix inici de la desfilada processional, van començar a participar-hi un seguit d'escenificacions més o menys ingènues i simplistes que tenien com a objectius principals l'educació i la moralització d'aquells que observaven el seguici. La primera notícia que es té d'aquestes representacions fa referència a Barcelona i data del

¹⁶ Vid. Sánchez-Bayón, A., et al. 2012. *Diccionario de Canonistas y Eclesiasticistas... op. cit.*

¹⁷ Vid. Corts, R., et al. 1998. *Diccionari d'història eclesial de Catalunya* (3 vol.). Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana.

¹⁸ Vid. Farràs, J. 1992. *La Patum de Berga*. Barcelona: Editorial Labor. Felipó, R. 2005. *La Patum, el Corpus Christi de Berga*. Tarragona: Edicions El Mèdol. Huch, J. et al. 2011. *La Patum què és?* Berga: Edicions de l'Albí. Noguera, J. 1992. *Visió Històrica de la Patum*. Barcelona: Rafael Dalmau.

*1380, quan algunes ja s'havien malmès. Moltes vegades, aquestes escenificacions, conegudes com a entremesos, eren simples cristianitzacions d'elements pagans preexistents, que no podien ser anorreats pel cristianisme i van ser readaptats. Aquests elements, que representaven diferents passatges de les sagrades escriptures, adquiririen caràcter processional definitiu convenientment passats pel sedàs de la religió imperant”.*¹⁹

És al Concili de Trento (1545-1563) quan es va proposar d'eliminar els excessos en la processó del *Corpus Christi* i que suposaven irreverències i exhibició de supersticions per, així, poder recuperar l'autenticitat de l'esperit inicial.

2. LA PATUM DE BERGA

És la festa per antonomàsia de la ciutat de Berga²⁰ que neix de la processó del Corpus com a expressió del patrimoni popular. Una manera particular de sentir i d'expressar-se davant del misteri eucarístic que ho abasta tot i tot ho comprèn, fins i tot aquesta manifestació genuïna, innocent i autèntica que conforma l'heretat més preuada d'aquest poble que es troba a mig camí entre el cel i la terra.

Els entremesos de la processó de Berga potser no varen ser distints dels d'altres contrades, potser únicament varen ser el resultat de la seva adaptació al cisell i a les preferències dels berguedans i, potser, en aquest emmirallament en la tradició, Berga va trobar la seva forma particular i manera de ser i d'existir.

Aquests entremesos calaren profundament en el sentiment berguedà i arrelaren en la seva imatgeria col·lectiva mentre es convertien en personatges mítics de les seves llegendes que creixien, s'emancipaven i es dessacralitzaven per arribar fins als nostres dies amb tot l'esplendor que ha seduït i captivat a propis i estranys al llarg dels segles.

En el ja esmentat portal de la Generalitat de Catalunya podem trobar una aproximació al significat de la Patum que es resumeix en el paràgraf següent:

*“L'origen de la Patum són els entremesos que formaven part de les antigues processons medievals del Corpus. Aquestes representacions parateatrals han sobreviscut a guerres i a canvis de governs i de reis. Sense perdre l'essència ni el caràcter original, es continuen representant anualment a la ciutat de Berga durant el Corpus Christi. Inicialment, aquest espectacle popular es coneixia com a Bulla. A principi del segle XIX, però, i de manera progressiva, es va substituir pel nom de Patum. [...] Únicament la ciutat de Berga ha estat capaç de mantenir i conservar aquesta Bullícia del Santíssim Sagrament a través dels segles sense cap interrupció important”*²¹.

¹⁹ Vid. Portal CULTURCAT de la Generalitat de Catalunya – recuperat el 9 febrer 2015, URL:

<http://www.gencat.cat/culturcat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/index2d3a.html?vgnextoid=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextchannel=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextfmt=detall2&contentid=0c34352101fd7210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>.

²⁰ Berga, municipi de Barcelona i capital de la comarca del Berguedà, amb 22,56 km² i 16.456 habitants (CIS, 2014), esmentada per primera vegada per Titus Livi com a *Castrum Bergium*.

²¹ Portal CULTURCAT de la Generalitat de Catalunya – recuperat el 9 febrer 2015, URL:

<http://www.gencat.cat/culturcat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710>

La Patum comprèn els entremesos que acompanyaven la processó, que s'anomenen comparses, i que són citades a continuació: el *Tabal*²², els *Turcs i Cavallets*²³, les *Maces*²⁴, els *Àngels*²⁵, les *Guites*²⁶, l'*Àliga*²⁷, els *Nans Vells*²⁸, els *Gegants*²⁹, els *Nans Nous*³⁰ i els *Plens*³¹. Són un total de deu comparses i sobre les quals s'han de fer les consideracions següents: les *Guites* són dues, la *Grossa* (gran) i la *Xica* (petita) que evolucionen al mateix temps però conformant comparses diferents; i les *Maces* i els *Plens* que, tot i que actuen en moments distints, s'integren en la mateixa comparsa.

S'ha de fer un esment especial al denominat *Tirabol*³², que suposa el comiat de la festa i l'adquisició del compromís popular de tornar-hi l'any següent. Un retrobament amb la festa però, especialment, amb el seu esperit que ultrapassa les generacions per capbussar-se en el temps fins als seus orígens sagrats. Un retrobament entre els presents i els absents en una mena de comunió espiritual al voltant de les comparses que atresoren els afectes, els ideals i les il·lusions dels berguedans.

b0c0e1a0/es_ES/index6811.html?vgnextoid=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=detall2&contentid=e906464b12bfa210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&newLang=es_ES.

²² El *Tabal* és el nom del gran tambor, el retruc del qual dona el nom a la festa a partir dels principis del segle XIX, d'aquesta manera la festa rep el nom onomatopèic de la percussió del *Tabal*.

²³ Els *Turcs i Cavallets* sintetitzen la confrontació entre moros i cristians que es produí a Berga durant la invasió àrab el segle VIII. L'entremès representa sis combats, amb cinc victòries àrabs i la darrera a càrrec de la creu. La primera notícia documentada que ens ha arribat d'aquesta comparsa està datada el 1621.

²⁴ Les *Maces* són els diables que salten seguint un ritme específic del tabal, portant una maça amb un fuet que traspuja, de manera llampegant, espurnes que descriuen una ona ignia en vertical. Quan esclata el fuet, els diables cauen rendits a terra mentre els àngels els fereixen amb la llança i l'espasa posant fi a la seva quimera vana d'insurgir-se en contra de Déu.

²⁵ Els *Àngels* representen el bé a través de l'arcàngel Sant Miquel i un ajudant cèlic, a qui alguns hi volen veure l'arcàngel Sant Gabriel. A l'escut de Sant Miquel hi apareix l'acròstic de "Quis ut Deus?" (Qui com Déu?).

²⁶ Les *Guites* són mules amb el coll desproporcionadament llarg que escampen foc per mitjà de fuets encesos a la boca. Aquesta comparsa és l'única que evoluciona exclusivament amb el tabal.

²⁷ L'*Àliga* és el símbol de la ciutat i de la pau. S'associa a l'evangelista Sant Joan.

²⁸ Els *Nans Vells* s'incorporaren a la Patum el 1853. Consten de dues parelles abillades amb bates vermelles i blaves, dos a dos, perruques amb una cua i una llaçada i un tricorni. Ballen amb castanyoles.

²⁹ Els *Gegants* apareixen documentats com a comparsa des del 1695. Els gegants són molt arrelats a Catalunya i rememoren el Goliat que fou vençut per la fona de David.

³⁰ Els *Nans Nous* es componen de dues parelles que representen la joventut i la maduresa, i també la paritat en el sexe. S'incorporaren el 1890.

³¹ Els *Plens* són l'epíleg de foc de la festa. Una centúria de diables amb una màscara, dita carota, recoberta de vidalba, que porten 9 fuets (3 a cada banya i 3 a la cua). Van amb un acompanyant que els guia amb una bengala.

³² En el *Tirabol* ballen simultàniament els *Gegants Vells* i les *Guites*, acotxats per tot el poble.

A la pàgina electrònica oficial de la Patum hi podem llegir una descripció molt interessant sobre l'origen de la festa, on es redunca a favor del que s'ha enunciat anteriorment sobre l'origen als voltants de la processó del *Corpus Christi* i amb la missió i l'objectiu "d'educar, moralitzar i allçonar el poble":

*"La Patum és una representació sacro-històrico-popular nascuda i derivada de les antigues representacions del teatre medieval, però aglutinant, reinterpretant i reconduint atàviques celebracions paganes, que se celebra anualment a la ciutat de Berga durant la setmana de Corpus. El seu origen s'ha de buscar, precisament, en els antics entremesos que desfílaven en les processons del Corpus i que estaven destinats a educar, moralitzar i allçonar el poble perquè aquest aprofundís en el coneixement de les Sagrades Escripures"*³³.

El 25 de novembre de 2005, la Patum és reconeguda per la UNESCO com a *Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat* i, en aquest precís instant, aquesta festa es converteix en motiu d'interès per al gènere humà. Allò que fou creat pensant en uns pocs s'ha extrapolat per esdevenir en heretat cultural del món sencer i de tots els pobles de la Terra. La definició que la Unesco dóna per al patrimoni oral i immaterial és la següent:

*"[...] el conjunt de creacions basades en la tradició d'una comunitat cultural expressada per un grup o per individus i que reconegudament responen a les expectatives d'una comunitat en la mesura en què reflecteixen la seva identitat cultural i social"*³⁴.

En aquest sentit, la Patum és la creació de tot un poble a través dels segles que s'ha convertit en el seu patrimoni més preuat, que informa sobre la seva identitat individual i col·lectiva, que testifica i dóna fe sobre el credo, el sentiment i les emocions d'una ciutat, i que la distingeix precisament per la voluntat i el fervent desig —en cada instant de l'esdevenir històric— de mantenir-se, d'empeltar-se en la seva gent i de perpetuar-se en el temps. Sense la Patum, Berga seria, però d'una altra manera.

3. EL PROTOCOL ECLESIAL EUCARÍSTIC

Ja hem vist com la institució primigènica del *Corpus Christi* es fonamentava en la seva litúrgia. Aquest terme prové del llatí *liturgia*, i aquest deriva del grec *λειτουργία*, que significa servei públic. I les dues accepcions que ens brinda el Diccionario de la Real Academia Española de la Lengua són:

- "Ordre i forma amb què es realitzen les cerimònies de culte en les diferents religions".
- "Ritual de cerimònies o actes solemnes no religiosos".

³³ Vid. VV.AA.: *Orígens de la Patum* (pàgina electrònica oficial de la Patum); recuperat el 5 maig 2014, URL: <http://www.lapatum.cat/index.php/la-patum/origens-de-la-festa>.

³⁴ VV.AA. 2010. *To protect masterpieces of the oral and intangible heritage of humanity*. New York: UNESCO.

D'aquestes definicions en podem extreure dos conceptes primordials per al protocol: un acte religiós o laic –amb ordre i forma– i la seva solemnitat. I és, justament, en la possibilitat de la litúrgia que serveixi pel que és humà i el que és diví en què podem reproduir un fragment que defineix a la perfecció aquesta idea:

“El cerimonial serveix per vehicular una idea i per materialitzar de forma asèptica el seu contingut de manera que quedi pautaada la seva concreció. Actua tributant la justa mesura a cadascú perquè, en essència i en existència, objectiva l'acte i la seva posada en escena. Perquè un esdeveniment s'afermi en una latitud, es prolongui en el temps i arrelhi en el sentir de la seva gent com a part de la seva informació genètica, ha d'existir un cerimonial que dicti cadascun dels seus passos; gradui la posició, la prelatió i la seqüència; i fixi de forma natural i quasi intuïtiva l'acció de cada interinent amb absoluta nitidesa, transparència, cronologia i resolució”³⁵.

Mentre que el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans defineix amb menys precisió el terme “litúrgia” com a “la forma de celebrar les cerimònies religioses”.

En referir-nos a la litúrgia del *Corpus Christi*, convé recordar que, en un principi i tal com diu A. González-Fuente, “El centre de la festa havia de ser, segons descrivia Urbà IV, un culte popular en himnes i alegria (no esmenta ni la Missa ni la processó). És per això que el primer que s'establí fou l'ofici de lectures, antífones, himnes i responsoris”³⁶. Posteriorment ja ens trobem amb els dos oficis escrits per Sant Tomàs d'Aquino que s'inicien amb les antífones: *Sapientia aedificavit i Sacerdos in aeternum*.

Malgrat la bellesa insuperable d'aquests textos, no resultava suficient per transmetre tota la glòria divina en la concreció solemne de la renovació de l'aliança de l'ésser humà amb Déu Totpoderós. Era necessari que la paraula anés acompanyada del gest i que aquest es materialitzés amb la forma transcendent i la solemnitat. Així en *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada* ens trobem la descripció següent:

“El cerimonial eclesial serveix per tributar a Déu el que és de Déu i condueix a cada criatura en aquest procés d'accés a la transcendència i a la invisibilitat a través del que és material i del que és visible, dels que som mortals i aspirem a la immortalitat, dels que som oficials i de tots els que coparticipem en l'ofici, en una litúrgia inspirada en la institució de l'Eucaristia però sense els lligams dolencosos de la Setmana Santa, en una exaltació joiosa davant la transsubstanciació, en una perpetuació de la memòria però no com abstracció, sinó com a concreció del misteri eucarístic; i així des del 1264”³⁷.

El benedictí Gabriel Soler exposa de forma magistral el significat de la litúrgia, afirmant que el tema que la inspira és Déu i que es pot desglossar en tres models com la paraula, la glòria i el misteri, tots aquests models referits al Suprem Faedor i que ens

³⁵ Vid. Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada*. Berga: Llibres de l'Índex.

³⁶ Vid. González-Fuente, A. 2014. “El Corpus Christi”, *Gran Enciclopedia Rialp*; recuperat el 16 maig 2014, URL: http://www.mercaba.org/Rialp/C/corpus_christi_fiesta_del.htm.

³⁷ Vid. Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum... op. cit.*

permet escoltar, veure i experimentar, respectivament, la paraula, la glòria i el misteri. I aquests models es concreten en els rituals de la litúrgia³⁸.

El 1264 s'institueix el *Corpus Christi* pel Papa Urbà IV, però l'obligatorietat de la seva observança no es produeix fins al 1311 en el Concili de Vienne (França) per mitjà de la butlla "*Si Dominum*" del Papa Climent V, en què es parla de la missa i de l'ofici però no de la processó. Fou el 1316, a partir de la publicació de les Clementines, quan el Papa Joan XXII institueix l'Octava del Corpus i la processó.

Es tenen notícies que les primeres processons eucarístiques foren en els monestirs o a l'interior dels temples, com a Sant Gereó de Colònia, entre el 1264 i el 1279.

Així podem afirmar que la processó del *Corpus Christi* s'implanta a tota la Cristiandat entre finals del segle XIII i principis del segle XIV, com per exemple a Worms el 1315, a Aquisgrà el 1319, a Barcelona el 1320 (com ja hem vist), a Trèveris el 1338 i a Utrecht el 1347.

La litúrgia de la paraula amb la qual es glorifica Jesús Sagramentat es transforma –a través de la processó– en la litúrgia del moviment; els fidels ja no estan en actitud passiva, fixa i expectant, sinó que es converteixen en protagonistes actius, que canvien de posició del gest i d'actitud per esdevenir part del tot que evoluciona i es transforma.

La processó del *Corpus Christi* va haver de vèncer alguns temors atàvics del poble que, segons apunta el Dr. M. Trens, estableix un paral·lelisme i una identificació entre Jesús Sagramentat i l'Arca de la Aliança –símbol de la presència de Déu– i els càstigs que es podien derivar d'una profanació, tal com apareix referit a l'Antic Testament³⁹. Però la processó, al mateix temps, i com descriu el monjo benedictí Gabriel Soler, havia de vèncer un altre problema més prosaic però més real: les elevades despeses que originava⁴⁰ (que únicament es podien sufragar amb la participació de les arques del poder civil).

Malgrat això, l'Església ja fixa alguns elements que seran omnipresents en la processó del *Corpus Christi* i que resumeixen la glorificació de la divinitat: la paraula en forma d'himnes, l'encens com a sinònim de l'ascensió de les pregàries⁴¹, la pluja de pètals com a expressió d'eterna primavera i de la resurrecció de Crist, el tàlem o baldaquí per

³⁸ Vid. Soler, G. 1997. *Processó del Santíssim Sagrament del Reial Col·legi de Corpus Christi de València*. Barcelona: Abadia de Montserrat.

³⁹ "Quan varen arribar a l'era de Nacon, Uzà va estendre la seva mà sobre l'Arca de Déu, i la sostingué; perquè els bous s'entrebancaren. I es va encendre l'ira de Jehovà contra Uzà, Déu el va abatre allà mateix pel seu atreviment. Uzà va caure mort al costat de l'Arca de Déu" (2 Samuel 6:6-7).

⁴⁰ Vid. Soler, G. 1997. *Processó del Santíssim Sagrament... op. cit.*

⁴¹ "A l'Església Romana, la incensació a l'Evangeli en la Missa apareix molt aviat –a l'ofertori en el segle XI, i a l'introito en el segle XII, al Benedictus i al Magnificat de les hores canòniques cap al segle XIII, i en relació amb l'elevació i la benedicció del Santíssim Sagrament, cap el segle XIV". ECWIKI-ENCICLOPEDIA CATÓLICA ONLINE; recuperat el 18 feb. 2015, URL: <http://ec.aciprensa.com/wiki/Incienso>.

abillar Jesús Sagramentat com artífex de la Nova Aliança i, especialment, la custòdia o ostensori per mostrar la Sagrada Hòstia⁴².

Tanmateix la gran pregunta que es formula l'Església i, per tant, el poder civil com a responsable subsidiari del peculi necessari per a la organització de la processó del *Corpus Christi* és: quin tractament protocol·lari s'ha de dispensar a Jesús Sagramentat?

A la Bíblia ens trobem amb més de 200 noms i títols que són donats a Déu, entre els quals s'havia d'escollir el més apropiat per a aquest fet sense precedents d'un seguici a la Terra per treure en processó el Déu dels Cels. Concretament a Timoteu⁴³ i a l'Apocalipsi⁴⁴, ens trobem amb què el títol emprat és el de "Rei de reis i Senyor de senyors". Amb la qual cosa resulta absolutament clarificador que el tractament que s'havia de donar i els honors que es retien al Santíssim Sagrament serien els mateixos que els que es tributaven al Senyor Rei en la seva primera visita a una ciutat.

Amb anterioritat a la processó de Sant Geró de Colònia, ens hem capbussat en la història per desentranyar algun altre exponent previ al segle XIII, i així l'hem trobat, tal com descriu A. González-Fuente en l'obra citada anteriorment:

*"La primera processó eucarística la trobem el segle XI al nord d'Europa en el diumenge de Rams, així com en els llocs de reserva el Dijous i el Divendres Sants"*⁴⁵.

Malgrat que la custòdia simbolitza a la perfecció el *Corpus Christi*, no sempre aquest objecte sagrat ha estat el que ha portat la Sagrada Hòstia, ja que amb anterioritat s'havien emprat calzes o vasos per portar l'Eucaristia. Però el que sí que forma part de l'esperit de la litúrgia del *Corpus* és que la Sagrada Forma que surt en processó s'ha de consagrar durant la missa anterior a la processó perquè no es dissociï la presència veritable de Crist a la del sacrifici de la missa a través de la consagració.

La celebració del *Corpus Christi* va seguir un procés seqüencial que podríem enumerar de la forma següent:

- a) L'establiment de l'ofici i la missa del dia amb himnes.
- b) La processó senzilla amb la benedicció al final i netament eucarística.
- c) La processó ampliada amb les quatre aturades, per influència alemanya, en representació dels quatre punts cardinals, amb la lectura del principi dels quatre Evangelis o només el de Sant Joan, seguida d'un encensament i d'una benedicció.

⁴² El terme ostensori prové del participi passiu del verb *ostendere*, que significa mostrar: "Custòdia que es fa servir per a l'exposició del Santíssim a l'interior de les esglésies o per ser portada processionalment pel sacerdot", vid. VV.AA. 2012. DRAE... op. cit.

⁴³ "Déu farà que es manifesti en els temps fixats, ell que és l'únic sobirà, Rei de reis, i Senyor de senyors" (1Timoteu 6:15).

⁴⁴ "Al mantell i al costat portava escrit aquest nom: Rei de reis i Senyor de senyors" (Apocalipsi 19:16).

⁴⁵ Vid. González-Fuente, A. 2014. "El *Corpus Christi*", *Gran Enciclopedia Rialp*; recuperat el 16 maig 2014, URL: http://www.mercaba.org/Rialp/C/corpus_christi_fiesta_del.htm.

- d) Els criteris de la processó s'unifiquen el 1614 amb l'aparició del *Rituale Romanum* del Papa Pau V.
- e) En el segle XV s'incorporen elements de caràcter teatral per representar obres religioses. I, posteriorment, apareixen entremesos, danses i participació del bestiar de cada ciutat.
- f) La major esplendor de la processó del *Corpus Christi* és entre finals del segle XV i començaments del segle XVI.
- g) El Concili de Trento, entre 1545 i 1563, elimina les irreverències i les supersticions i retorna la processó a la seva pietat inicial.
- h) La finalitat de la processó és veure l'hòstia i retre-li homenatge per mitjà de la glorificació a Déu⁴⁶.
- i) L'inconvenient de l'exageració en la processó ens condueix a donar més importància a l'adoració que a la comunió, al sagrari que a l'altar, a l'exposició del Santíssim que a la Missa i a la devoció personal que a la celebració comunitària⁴⁷.
- j) En un principi només podien organitzar la processó les ciutats que eren seu catedralícia presidida pel bisbe titular; posteriorment les parròquies o convents durant l'octava del Corpus, però no en el mateix dia del Corpus i, finalment, s'organitzava una processó a cada localitat, on participaven totes les parròquies i comunitats religioses, presidida pel rector més antic.
- k) Com a elements propis de la processó, i atès que l'organització és mixta entre l'Església i el poder civil, podem citar –a més dels himnes, encens, tàlem i custòdia ja esmentats–: la creu processional que obre el seguici i serveix de guia; els ciris que porten la llum que desterra les tenebres; les campanes que són considerades per l'Església oriental com la veu de Déu; les marxes processionals que serveixen per acompanyar la processó i per elles mateixes conformen un gènere musical; els altars esmentats de les quatre estacions; els ornaments de la pietat popular que es tradueixen en catifes de serradures i pètals de flors i els domassos que ornem els balcons i les finestres del recorregut processional; la guàrdia d'honor com a reconeixement de la reialesa de Jesús Sagramentat; les vestimentes de capes pluvials i dalmàtiques; el cromatisme del blanc, de l'or i del vermell; els estendards, penons i banderes de les entitats participants; i els entremesos, que són l'aportació popular a través de les entitats gremials i suposen la concreció de la seva imaginació, dels seus anhels i del seu esperit creatiu com a homenatges al Creador.
- l) El protocol eclesial segueix una línia descendent, ja que des del Pontífex Romà arriba al poble.

⁴⁶ Vid. Díez, L.E. 1998. "Acoger la presencia. El culto eucarístico fuera de la Misa", *Colección Mundo y Dios*.

⁴⁷ Vid. Díez, L.E. 1998. "Acoger la presencia... op. cit.

4. EL PROTOCOL OFICIAL

En aquest apartat ens endinsarem en el segon dels pilars de la trinitat de protocols del *Corpus Christi*. En un moment en què la societat i els costums s'han secularitzat, resulta paradoxal que la prelatió i la litúrgia civil serveixin com a exaltació de la litúrgia eclesial en el nostre país en general i, en particular, en el cas de la ciutat de Berga.

Serveixi com a il·lustració del significat i importància d'aquesta disciplina un fragment extret del llibre *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada*:

“El protocol oficial ens aporta la informació precisa de qui és qui en cada moment i circumstància entre els representants de les institucions, tant si són càrrecs electes o designats segons el moment històric particular. És, doncs, la consagració de la imatge del poder, l'apreciació d'una comesa que regeix la col·lectivitat i la constatació de quin ordre ho cimenta tot. Recordem la frase d'Auguste Comte: «L'amor com a principi, l'ordre com a base i el progrés com a objectiu». Aquest ordre que, a vegades, entra en contradicció amb la nostra pròpia naturalesa humana que juguineja en el desordre com a tendència natural i com aspiració individual. Una forma de comportar-se que pot aportar satisfacció a l'individu, però per facilitar la convivència es necessita la norma perquè ningú se senti agredit en la seva llibertat i albir personal. Un perfecte equilibri que únicament poden garantir l'ordre i la norma en què es fonamenta”⁴⁸.

Per a l'organització de la processó del *Corpus Christi* l'Església necessita el poder civil per sufragar les despeses i, al mateix temps, per dotar de contingut la presència real i visible del Déu Sagramentat que surt del temple. En aquest precís moment és quan les solemnitats d'acatament al sobirà temporal serveixen com a pauta per a l'adoració al Sobirà intemporal i etern. L'acatament serveix com a reconeixement de la majestat divina, i en emprar el cerimonial propi dels sobirans per al Creador, s'aconsegueix un efecte invers i és que els reis s'assemblin a Déu, o se'ls divinitzi, per la semblança en el tracte brindat a Jesús Sagramentat. La processó també es convertí en la expressió de la magnificència d'una ciutat, en un motiu de rivalitat entre ciutats i en una possibilitat excepcional del reconeixement de l'estatus individual i col·lectiu. En aquest sentit s'ha de reconèixer el valor social que va tenir la processó i l'oportunitat d'afirmació que va brindar a les confraries i als gremis. El poder civil es converteix en patrocinador de la processó en subvencionar-la amb càrrec a les arques públiques, amb la qual cosa adquireix el dret d'organitzar, supervisar i ostentar un lloc preeminent. El protocol oficial també té un origen i transmissió vertical i descendent com l'eclesial, establint la seva gradació i la seva plàstica.

Novament ens referirem al llibre *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada* per fer-nos ressò del seguici eucarístic com la imatge d'un “Déu vivent sobre un carro triomfant”, la reproducció de l'entrada victoriosa de Jesús a Jerusalem:

⁴⁸ Vid. Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum... op. cit.*

“Tot s’ha d’inspirar en l’exaltació de l’Ésser Suprem que ha decidit recordar la seva estada a la terra i romandre entre nosaltres per mitjà de l’Eucaristia, el nostre gran misteri. Però, com procedir en aquesta circumstància tan singular? Com actuar quan el Déu Totpoderós recorre els nostres carrers i places? De quina manera s’ha de demostrar la joia de les nostres ànimes davant d’aquest gest tan gran de condescendència? I, per últim, com s’adonarà el Santíssim de qui és qui entre tanta gent? S’havia de precisar la forma i el fons, fixar els honors, determinar la proximitat al Santíssim i, en conseqüència, la prelatió en la proximitat. Cal que la plàstica de la processó sigui el reflex del poder temporal davant del poder etern, i es tractava de consensuar el paper de tots els estaments i que les institucions civils tinguessin el reconeixement que s’ajustava al seu rang i, fins i tot, una mica més, ja que d’això en derivaria un finançament en la seva prosàpia i els embolcallaria amb una pàtina d’immortalitat. Aquest sentiment també era professat pel poble atès que la presència de Jesús Sagramentat els aportava el dret d’audiència i la possibilitat que les seves penes fossin escoltades per qui és bondat, comprensió i amor infinits. Per fi, el Rei del cel atendria les seves pregàries i les necessitats que no tenien en compte ni el rei ni els senyors de la terra”⁴⁹.

Però, què entenem com a entrada reial a una ciutat? És la primera visita que efectuava el sobirà després de produir-se la successió, sense necessitat d’haver estat coronat. Uns honors que es feien també extensius a la reina consort i al príncep hereu. El rei es persona per ser homenatjat i rebre l’acatament del seu poble. Malgrat això, l’entrada reial era el resultat de negociacions llargues que quedaven reflectides en un pacte entre el sobirà i la ciutat pel qual ambdós es reconeixen, es comprometen i s’obliguen. L’entrada reial i, per tant, la processó del *Corpus Christi*, té un antecedent llunyà en el triomf romà, quan Roma s’obria per rebre el seu heroi després d’una espera en el Camp de Mart sense traspasar les Muralles Servianes. L’heroi entrava en una quadriga amb un esclau que aguantava una corona de llorer mentre li repetia fins a la sacietat:

“Respice post te, hominem te esse momento”⁵⁰.

La diferència entre l’entrada reial i el triomf romà radica en el fet que, en aquest cas, el poble és espectador i, en el primer cas, el poble es converteix en protagonista del seguici.

El contingut de la primera visita reial a la Ciutat Comtal es podria resumir telegràficament de la forma següent⁵¹: Entrada a Barcelona (per terra o per mar). Rebuda institucional. Jurament. Besamans. Desfilades d’entremesos i oficis. Recorregut sota tàlem per la ciutat. Visita a la catedral. Justes. Balls. Lliurament del regal institucional al monarca (normalment, una vaixel·la de plata)⁵².

⁴⁹ Vid. Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum...* op. cit.

⁵⁰ “Mira enrere i recorda que només ets un home”, vid. Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum...* op. cit.

⁵¹ Vid. Raufast-Chico, M. 2007. “¿Un mismo ceremonial para dos dinastías? Las entradas reales de Martín el Humano (1397) y Fernando I (1412) en Barcelona”, *España Medieval*, v. 30: 91-130.

⁵² La ciutat de Barcelona, tradicionalment, regalava una vaixel·la de plata daurada al sobirà amb motiu de la seva primera visita a la ciutat.

Com a prova d'aquestes entrades reials i la similitud amb el cerimonial adoptat en la processó del *Corpus Christi* s'esmenta la primera visita del rei Martí I l'Humà a Barcelona el 1397, que desfilà sota tàlem amb els entremesos gremials, els músics i els joglars⁵³. I l'entrada reial de Carles I a Barcelona el 1529:

“Es deliberà sobre els preparatius de l'entrada. Abans que res s'encarregaren els elements fonamentals per a la cerimònia, la confecció del baldaquí, del tàlem i el gran empostissat cobert que s'havia d'aixecar a la plaça de Sant Francesc. També s'ocuparen de la decoració, amb el projecte dels deu Castells com a ornament de l'itinerari, sobre els temes següents: «Infern, Paradís, lo Juy, Assenció, sancta Cateryna y Sanct Joan, los Sancts Pares, Adam y Eva, Bellem o les Reys y sanct Gem», apuntant la idea d'acordar amb el capítol de la Catedral la seva posterior utilització en la Festa del Corpus. Tampoc hi podia faltar la preocupació pel vestuari, tot fent confeccionar vestits nous de luxe per als Consellers i també per als joglars i trompetes de la ciutat. L'única cosa que es va suprimir fou un banquet protocol·lari que anteriorment s'oferia al monarca. Com a complement que donés una major dimensió a la cerimònia es decretaren lluminàries, justes i d'altres festes. Es van acordar les despeses al fons del dret extraordinari sobre la farina, i es va autoritzar el Clavari perquè realitzés les oportunes gestions”⁵⁴.

En la concurrència i la participació del poder civil a través dels temps, segons la societat en cada moment, i òbviament en aquest començament del segle XXI, s'ha de definir el protocol oficial de forma que coneguem el seu contingut i el seu abast; i, al mateix temps, descobrim com la seva presència, de forma conscient o per intuïció, ha estat present en l'existència dels pobles i en la coexistència amb les seves tradicions. És per això que recorrem al llibre *Protocolo Oficial*, que el defineix de la forma següent:

“El Protocol oficial es podria definir com el conjunt de normes o regles establertes per llei, decret, disposicions o costums o tècniques tradicionals que són d'aplicació per als actes públics promoguts per les autoritats i institucions de l'Estat, ja sigui en l'àmbit internacional, nacional, regional o local i que s'executen en ocasions amb solemnitat, o sense, i que es poden observar també en els actes no oficials quan hi assisteixin representacions de l'Estat”⁵⁵.

I, al mateix temps, es reproduïx la nota aclaridora a aquesta definició que apareix a peu de pàgina i que suposa un component i un testimoni eloqüents del protocol civil:

“La solemnitat no s'ha d'entendre com a pompa o ostentació en sentit negatiu, sinó com a extraordinari, formal, excepcional, que engrandeix. En aquest sentit, la Reial Acadèmia Espanyola situa la solemnitat més en la forma, en definir-la com «celebrat o fet públicament

⁵³ Vid. Rausfast-Chico, M. 2007. “¿Un mismo ceremonial para dos dinastías?... op. cit.

⁵⁴ Vid. Pérez-Samper, M.A. 1988. “El Rey y la Ciudad. Entrada de Carlos I a Barcelona”, *Revista Studia histórica. Historia moderna*, nº 6: 439-448.

⁵⁵ Vid. Fuente, C. 2004. *Protocolo Oficial*, Oviedo: Ed. Protocolo. Sánchez-Bayón, A. 2014. *Concordia constitucional*. Madrid: Delta publicaciones. – 2015. *Derecho Constitucional*. Madrid: Ed. Roble. - 2016. *Derecho Público General: Instituciones públicas y actores sociales*. Madrid: Delta Publicaciones.

amb pompa i cerimònies extraordinàries», mentre que avui dia la solemnitat en el Protocol s'ha de referir més en el fons, a la importància de la seva naturalesa i al format de la seva presentació. Sigui com vulgui, la solemnitat sempre s'ha de referir a un acte certament extraordinari»⁵⁶.

Tant en la cita com en la nota a peu de pàgina que l'explicita, trobem els ingredients autèntics del protocol, que són: la norma, la forma, la tradició i el sentit comú. Quatre elements que defineixen, justifiquen i autèntiquen el protocol perquè el descriuen en essència i en existència, perquè relacionen el tot amb la part, perquè conjuminen el que és visible amb el que no ho és, perquè garanteixen la preservació dels costums que responen al patrimoni espiritual del poble, i perquè tot es combina amb una pàtina de solemnitat (però en la seva accepció de "extraordinari, formal, excepcional i que engrandeix") i amb el sentit comú que, com afirmà H. Greele, "és el menys comú dels sentits".

5. EL PROTOCOL PATUMESC

El cerimonial patumesc recull el ritual que la Patum ha creat amb el pas dels segles i conformen les normes que descriuen la gradació d'aquesta festa des dels entremesos a la seva composició i la seva evolució seqüencial. El protocol patumesc reconeix el valor dels símbols que li són propis i els estructura, ordena i projecta més enllà dels llindars temporals en què es produeix per garantir la seva perpetuació. Probablement, resulta paradoxal que una festa d'aquesta naturalesa pugui dictar les seves normes d'actuació; del ritme, de la melodia i de les harmonies de les seves comparses; de la importància del cromatisme; de la significació horària en les seves representacions; del valor del so i del silenci; de la transcendència dels seus gestos; de la dignitat d'un missatge absolutament intemporal; de la rellevància i de l'abast dels seus orígens; de la magnitud d'aquesta projecció perenne; del factor i del mèrit humà; i, fins i tot, del reconeixement als seus membres. El contingut d'aquest protocol queda perfectament explicitat en un paràgraf de l'obra *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada*:

"El cerimonial patumesc és de tots el més imprevisible, espontani, rebel, emotiu, transgressor i humà. Just en la seva mesura, lleial però no fidel, diví en el que és humà, humà en el que pertoca a les emocions, encès en les passions, oblidat en els deures llunyans, exacte complidor i jutge en les pròpies lleis de la Patum com si es tractés de la Carta Magna de la vida berguedana o el salconduit que el redimeix de les seves culpes per creuar la gran bassa amb Caront fins al més enllà que, evidentment, també serà patumesc. En la mà i en el cor dels patumaires hi ha la facultat de divinitzar les seves pròpies criatures o de sentir-se sota l'àurica protecció dels seus mites, com si es tractés d'una teofania. Una experiència entre la terra i el cel. Algunes vegades s'ha dit i escrit que la Patum és una anarquia. I res més lluny de la realitat ja que constitueix, per ella mateixa, un nou ordre de les coses i un microcosmos festiu on joguinegen l'esperit i el cos sense cap mena de maldat i de forma fútil; és justament a l'inrevés quan cada element, cada comparsa, cada so i cada

⁵⁶ Vid. Fuente, C. 2004. *Protocolo Oficial...* op. cit. Sánchez-Bayón, A. 2014. *Concordia constitucional...* op. cit. – 2015. *Derecho Constitucional...* op. cit. – 2016. *Derecho Público General...* op. cit.

silenci adquireixen una importància substancial perquè importa i interessa a la col·lectivitat. Un credo confessional i un credo laic, una oració sacra i una oració profana, un misticisme a prop de l'èxtasi i un embadaliment dels sentits per les sensacions i les passions humanes. Una professió de fe i un agnosticisme que es commouen davant del credo de les persones grans. Perquè, en el fons i en la forma, la Patum és la fusió en un instant de tots els temps que hi ha hagut i els que vindran; els seus protagonistes són els presents, pretèrits i futurs; i les seves comparses, les de sempre, els nostres déus particulars la divinitat dels quals procedeix potser del fet d'haver desfilat properes a la custòdia o, encara millor, perquè els seus semblants han rebut els afectes, les emocions i les il·lusions d'infininitat de berguedans i de patumaires i, en el seu interior, són el veritable refugi i el tabernacle autèntic de nosaltres mateixos, immutables, imperibles i eterns"⁵⁷.

Sobre el protocol patumesc podem destacar els elements següents que descriuen i expliciten aquest esdeveniment secular:

- 1) L'origen sacre de la Patum com a entremesos d'acompanyament en la processó del *Corpus Christi*. En aquest cas servia per narrar la petita gran història d'una ciutat que s'escarrassava –entre el treball, el credo i l'esbarjo– a viure el seu temps.
- 2) La prelació de les seves comparses, tot seguint el mateix ordre per processionar en el seguici eucarístic com per a la seva representació quan aconseguí la seva emancipació. L'ordre referit és el següent: *Tabaler. Turcs i Cavallets. Maces i Àngels. Guita Grossa. Guita Xica. Àliga. Nans Vells. Gegants. Nans Nous. I Plens*.
- 3) La fidelitat infrangible al calendari eclesial que es descriu en les festes de l'Ascensió (amb l'anunci *urbi et orbe* a càrrec del *tabaler* que se celebrarà la Patum després de l'acord de la Corporació Municipal reunida en sessió extraordinària), Pentecosta (amb la celebració de la Patum del carrer de la Pietat), la Santíssima Trinitat (amb la intervenció de les *Maces* en els *Quatre Fuets*⁵⁸), el *Corpus Christi* (com a jornada central i àlgida d'aquesta celebració, inspirada per Berga i viscuda pels berguedans) i el Diumenge de l'Octava del *Corpus* (com a cloenda d'aquestes festes i dedicada als patumaires forans).
- 4) La lleialtat a un espai sacre –l'església– i a un altre de profà –la ciutat– en els quals la Patum actua com a pont comunicador entre el present i el passat, i com a connexió segura i certa cap al futur.
- 5) L'observança d'un temps amb exactitud i rigorós acatament a les campanades de l'església per iniciar l'esdeveniment en les seves distintes fases i dies. Una vegada més,

⁵⁷ Cfr. C. CORTINA: *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada*, Berga, Llibres de l'Índex, 2014. p. 49.

⁵⁸ Els *Quatre Fuets* és el nom que es dona a l'assaig dels fuets patumescos el diumenge anterior al *Corpus Christi*, coincidint amb la festivitat de la Santíssima Trinitat. El foc és la prova que serveix de referència per a la festa i l'acció prèvia que susciten l'expectació i la il·lusió agrumollades d'esperances en el patoll de patumaires que segueixen amb la seva mirada el dibuix ondulant de les espurnes ígnies exhalades pels fuets.

L'Església determina i recorda la seva gènesi i marca els seus temps de començament fins que el poble fixa i decideix la seva evolució i la seva consumació.

- 6) El sentiment de pertinença a la Patum en general –i a alguna de les seves comparses en particular– determina i aferma una relació personal i individual amb el tot o una part del tot. Un sentiment de fraternitat diferenciat per la pròpia comparsa. I un sentiment de coparticipació en el miracle secular de la Patum.
- 7) La convicció que els càrrecs a la Patum formen part d'una heretat que es transmet per llinatge, com si es tractés dels drets dinàstics dels prínceps, i amb absoluta aquiescència per part del conjunt de la població patumaire.
- 8) L'ordre impol·lut en la calma i el desordre ordenat en la bullícia. Res és perquè sí ni tampoc res es deixa a l'atzar. Tots en el seu lloc i un lloc per a cada cosa, un moment per a cada circumstància i un significat per a cada símbol. Un protocol patumesc, a diferència de l'eclesial i del civil, que és ascendent, dictat pel poble, i que s'ha fixat en la festa com a llegat d'autenticitat, d'emocions i de vivències.
- 9) El significat de la precedència patumaire que –sense figurar en cap text però essent sabut per transmissió oral i assumit per assentiment popular– conforma que cada comparsa, i per tant els seus integrants, tenen el seu lloc i el seu moment i el seu camp competencial perfectament definits, sense interferències, sense intromissions i sense ingerències; com a conjunts disjunts en la integritat de l'esdeveniment, una realitat que es fon i es confon per la compenetració i la complementació de les comparses.
- 10) El significat i l'abast dels símbols patumaires com al·legories històriques del passat; signes invisibles de la identitat berguedana; atributs del folklore ancestral; distintius visibles d'un credo; divises de l'honor d'un poble que imprimeixen caràcter; blasons de la noblesa humana que confereixen carta de naturalesa; característiques acústiques de la música embastant l'evolució de les comparses; senyals de la naturalesa sumant-se a l'esdeveniment; i la pólvora i el foc –com a trets absolutament mediterranis– que exterioritzen la passió, purifiquen els instints, sintetitzen el sentiment i ajusten les il·lusions a la realitat, de la del poble redimit per la seva imatgeria de llegenda.

6. LA DESSACRALITZACIÓ DE LA PATUM

L'Església i el poder civil havien admès la participació i l'aportació creativa del poble a través de les distintes congregacions i associacions gremials. Aquesta possibilitat serví per donar curs a la imaginació i permetre que la idea prengué cos en l'obra i l'enginy. Cada ciutat imitava o copiava el contingut de la processó d'altres ciutats i, en el millor dels casos, efectuava una contribució inèdita que responia al sentir de la seva gent, a tradicions llegades d'èpoques pretèrites, a impulsos instintius i a reaccions artístiques que s'engendraven en les seves ànimes àvides de llibertat. Així se sabien protagonistes i timoners de les seves vides. Amb aportacions tan copioses i prolífiques es va caure en un excés de teatralitat, en l'exageració i en l'afectació que suposaven una desviació en

l'ortodòxia del misteri i de l'autèntic esperit eucarístic. El Concili de Trento, com hem vist, posa fi a la desproporció, commina a recuperar la simplicitat i els objectius inicials de la processó del *Corpus Christi*. Tanmateix la Patum es mantingué vigent en la seva cita anyal amb la custòdia perquè el seu contingut no responia –segons l'opinió de l'Església– al que era superflu o trivial que contravenia l'essència del *Corpus Christi* malgrat les prohibicions ulteriors:

“El segle XVIII és per a Albert Rumbo, el moment en què es produeix la diferenciació definitiva entre la processó i la Patum. Es va trencar el vincle de subordinació de l'una a l'altra i la Patum va aconseguir la seva independència. El record d'aquesta vinculació centenària perviurà amb la presència de la comparseria en la processó fins que deixi de celebrar-se el 1970”⁵⁹.

D'aquesta manera, la processó del *Corpus Christi* de Berga probablement s'iniciaria a principis del segle XIV, en coincidència cronològica amb les poblacions veïnes, i malgrat que no es disposa de documentació específica que ho testifiqui en aquest sentit, com la resta de processons intentaria emular en contingut la de Barcelona i, com en totes les latituds, ofrenarien a Jesús Sagramentat les seves creacions o les obres genuïnament pròpies que millor els definien.

En el segle XVIII és quan es produeix el gran canvi a la Patum, el que podríem denominar com l'emancipació de la Patum en relació a la processó del *Corpus Christi*, i fins i tot és quan la festa adopta el nom de Patum en substitució del de Bulla⁶⁰. El perquè d'aquesta afirmació l'hem de buscar en la prohibició que es produeix a la representació de la Patum dintre del temple, concretament el 1723, fet que motivà que les autoritats civils busquessin un escenari digne per acollir aquesta representació. El Dr. Josep Noguera ho descriu amb aquestes paraules:

“Amb data de 30 d'abril d'aquell any (1723), el vicari general de Solsona, Dr. Joan Huch, en nom del bisbe Tomàs de Broto, escriu al rector de Berga:

- Sa Ilma. queda informat del abús y desordre tan gran que succeix per la festivitat de Corpus en eixa iglesia de anar en ella Mulassa, Diables, Gegants y altres posturas indecents, guarnits tots de cuets retirantse ab mala forma homens y dones per les Capelles, ocasionant lo fum grans danys en los altars dorats, avent de reservar lo Stm. Sagrament sens solemnitat alguna sinó ab gran pressa per no succehir major indecencia y escandol y molts altres inconvenients. Per lo que m'ha ordenat escrigues esta a Vm. paraque en ninguna de les maneres permètica en la iglesia semblants abusos y desordres tant dignes de privarse. Y en cas de contradicció usará Vm. de las armas de la Iglesia, y no volense rehuir no permetrá professó ni festa alguna en la iglesia”⁶¹.

⁵⁹ Vid. Santandreu, M.D. 2010. *Programa de la Patum*, Berga: Ajuntament de Berga i el Patronat Municipal de la Patum.

⁶⁰ *Bulla*, nom primigeni de la Patum que se li donà pel bullici que generava als voltants de la processó, alguns autors apunten a principis del XIX.

⁶¹ *“Sa Ilma. queda informat de l'abús i desordre tan gran que succeix per la festivitat del Corpus en aquesta església en entrar-hi Mulassa, Diables, Gegants i d'altres postures indecents, tots guarnits de fuets i retirant-se de mala forma els homes i les dones per les Capelles, ocasionant el fum grans mals en els altars daurats, havent de reservar el Santíssim Sagrament sense cap solemnitat sinó amb molta*

Una prohibició molt taxativa per part del bisbe de Solsona que vol condemnar, i condemna, els excessos en l'acte eucarístic que ha de ser d'exhibició, exaltació i adoració a Jesús Sagramentat i que, paradoxalment, obliga a reservar-lo amb tota urgència i desproveït de cap mena de solemnitat. L'aportació del poble s'imposa a la institució eclesial en el propi temple; i el foc –símbol per antonomàsia de l'avern– entra a l'església. Era d'esperar una reacció d'aquesta naturalesa. Aquesta prohibició de l'Església de 1723 no fou l'única que tingué la Patum, ja que existeixen, i estan documentades, les prohibicions a càrrec del poder civil, potser a instàncies de l'Església, com les de 1715 i 1737, enunciades pel Dr. Josep Noguera en la seva obra i apuntades pel sacerdot Josep Armengou⁶² i Jacinto Vilardaga en treballs anteriors i referits a la de 1715, i Florejachs en un article aparegut el 1877 sobre la del 1737. Però la prohibició definitiva per a la majoria d'esdeveniments laics sobrevingué amb la Reial Cèdula de Carles III de 1780. D'aquesta manera, i havent estat expulsada la Patum del temple però no de la processó, a la qual acompanyà amb devoció fervent i eclosió de sentiment i de joia popular fins a la seva desaparició a Berga el 1970, la Patum aconseguí la seva emancipació i la seva existència fora del seguici processional fins a perpetuar-la en el folklore berguedà. En el *Corpus Christi* de 2014, el rector Marc Majà intentà recuperar la processó en un format més auster i amb fervor netament eucarístic, amb un recorregut limitat als jardins de l'Asil de les Germanetes dels Desemparats de Berga. Una empresa no exempta de dificultats en els temps actuals però que, malgrat la seva devoció, no tenia el recolliment i la pietat dels participants dels temps pretèrits, i dels personatges mítics que atresoraven en la seva memòria secular el misticisme simbòlic del poble, la representació del qual ostentaven.

En el segle XIX s'aprofundeix en la separació entre la processó del *Corpus Christi* i la Patum encara que les comparses vagin precedint el seguici. Aquesta bifurcació de camins es deu a l'influx del romanticisme que penetra fonament en l'ànima popular i genera les llegendes patumesques sobre els orígens o el significat dels entremesos. En el darrer terç del segle XX, l'emancipació i la dessacralització de la Patum van seguides d'una creixent secularització; així, l'home, la societat i la festa s'independitzen de l'Església però, afortunadament, es manté un lligam de vinculació a través dels oficis religiosos als quals assisteixen les autoritats, els administradors⁶³ i els *Àngels* en representació de la Patum. Des d'aquest moment, i salvant petits alts i baixos del període preconstitucional, la Patum va anar guanyant en puixança, acceptació i predicament fins que el 25 de novembre de

pressa perquè no succeeixi una més gran indecència i escàndol i molts altres inconvenients. Per la qual cosa m'ha ordenat d'escriure a Vostra mercè perquè de cap de les maneres permeteu a l'església aquests abusos i desordres tan dignes de ser privats. I en el cas de contradicció Vostra mercè farà ús de les armes de l'Església, i en el cas que no es vulgui reduir no permetrà cap processó ni cap festa a l'església", cfr. Noguera, J. 1992. *Visió històrica de la Patum de Berga*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, p. 14.

⁶² Vid. Armengou, J. 1981. *La Patum de Berga, compilació de dades històriques, amb un suplement musical dels ballets de la Patum*. Berga: Editorial Columna-Albí.

⁶³ *Administradors*, és el nom que reben quatre parelles de berguedans, normalment casats de Patum a Patum, que representen els antics quatre barris de la ciutat (*Capdamunt de la Vila, Plaça de Sant Pere, Carrer Major i Raval*) i que tenen l'honor de copresidir les festes amb l'alcalde.

2005 fou reconeguda per la UNESCO com a Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat.

7. CONCLUSIONS

La Generalitat de Catalunya defineix la Patum, en l'apartat de cultura popular del seu portal Culturcat, i ens diu que:

*"(...) té una gran importància etnològica, històrica, artística, sociològica, teatral i musicològica. No és tan sols una festa, sinó un document excepcional de la cultura popular i tradicional i una expressió dels sentiments i emocions de tota una comunitat"*⁶⁴.

Una definició que subratlla la importància de la Patum en les disciplines de la etnologia, la història, l'art, la sociologia, la dramaturgia i la música. Tanmateix, no fa cap esment a la notable aportació que el cerimonial i el protocol –com a matèries perfectament definides– han realitzat a la festa, tot dotant-la d'uns signes propis i d'una litúrgia religiosa, civil i profana úniques i inèdites que han contribuït decididament a salvar el cerimonial eclesial i de l'autoritat civil d'èpoques pretèrites i, així, constatar que el cerimonial i el protocol no són exclusiva dels actes palatins i d'Estat, sinó que –inspirant-se en ells– han aportat solucions sàvies en els esdeveniments que s'havien de revestir de solemnitat i de gravetat.

No obstant, el meritori assoliment patumesc ha estat, i serà, la capacitat que la ciutadania ha tingut per embeure's dels símbols i de les pautes rituals seguides i viscudes en el temple o acatant el poder temporal per concebre el seu propi cerimonial, aquell que porta tota la càrrega de símbols, signes i atributs de la festa; aquell que, transmès de generació en generació i per tradició oral, ha fixat en l'ànim una manera particular d'executar les seves evolucions, d'ordenar les seves comparses, i d'establir les seves prelacions. La capacitat del poble ha estat el fet de compartir un mateix credo i compartir unes emocions i sentiments que, en exterioritzar-se, els ha canalitzat d'una forma inèdita, ordenada i acceptada per tots, ara i en els temps remots. El seu mèrit s'ha fonamentat en saber intuir que els seus actes estaven revestits d'un halo que els conferia transcendència i que, per tant, fixaven una norma que interpretava i ordenava la forma en el cosmos patumaire.

Aleshores, essent important en si mateix el cerimonial patumesc, no existiria si no fos un deixeble aplicat del cerimonial eclesial i del protocol oficial:

"[...] en els conceptes de gradació, de precedències, de la importància en la seqüència, d'exaltació de l'esdeveniment com a expressió del que s'és i en quina forma, de la representació de com s'ostenta i del càrrec que s'exerceix.

⁶⁴ Vid. *La Patum de Berga*, Culturcat de GENCAT; recuperat el 15 febrer 2015, URL: <http://www20.gencat.cat/portal/site/culturacatalana/menuitem.9d62b5d2eb879f88f94a9710b0c0e1a0/?vgnnextoid=f9269806c8696210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=f9269806c8696210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>.

*L'adaptació als usatges i costums particulars de la Patum del poder civil per esdevenir en poder patumesc*⁶⁵.

La trinitat de protocols oficial, eclesial i popular són concurrents en la Patum. Cadascun en el seu moment i en el seu propi àmbit, amb la seva transcendència innegable, amb la seva implantació plenament actual, amb la seva implicació en el fons i en la forma, amb el seu pes específic en temps i en lloc, amb la seva ordenació particular, amb la seva prelació específica, amb la seva simbologia diferenciadora, amb els seus gestos singularment genuïns i amb el seu arrelament a sentir, a la vivència i al destí del poble, perquè es fonamenta en un credo sacre i dessacralitzat que li confereixen circumstància, oportunitat i realitat. Aquesta trinitat és, a la vegada, justificació, comunicació entre si, complementació, cohesió i, en últim terme, unió de llenguatges i de missatges per fusionar en una amalgama nova, singular i fecunda l'ànima de tot un poble que, en el *Corpus Christi*, s'agenolla davant de la custòdia perquè, i com digué Frederic Balart Elgueta: "*Mai l'home és tan gran com quan està de genolls*".

8. REFERÈNCES

8.1. Bibliografia

- Armengou, J. 1981. *La Patum de Berga, compilació de dades històriques, amb un suplement musical dels ballets de la Patum*. Berga: Editorial Columna-Albí.
- Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum. De la procesión del Corpus Christi a la Plaça Cremada*. Barcelona: Llibre de l'Índex.
- Corts, R., et al. 1998. *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* (3 vol.). Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana.
- Díez, L.E. 1998. *Acoger la presencia. El culto eucarístico fuera de la misa*. Salamanca: Secretariado trinitario.
- Farràs, J. 1992. *La Patum de Berga*. Barcelona: Editorial Labor, 1992.
- Felipó, R. 2005. *La Patum, el Corpus Christi de Berga*. Tarragona: Edicions El Mèdol.
- Fuente, C. 2004. *Protocolo Oficial*. Oviedo: Ed. Protocolo.
- Huch, J. et al. 2011. *La Patum què és?* Berga: Edicions de l'Albí.
- Noguera, J. 1992. *Visió Històrica de la Patum*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- Pérez-Samper, Mª Á. 1988. "El Rey y la Ciudad. Entrada de Carlos I a Barcelona", *Revista Studia Histórica*, n° 6: p. 439-48.
- Raufast-Chico, M. 2007. "¿Un mismo ceremonial para dos dinastías? Las entradas reales de Martín el Humano (1397) y Fernando I (1412) en Barcelona.". *España Medieval*, v. 30: p. 91-130.

⁶⁵ Cfr. Cortina, C. 2014. *El ceremonial de la Patum... op. cit.*, p. 49.

- Sánchez-Bayón, A. 2016. *Religión civil estadounidense*. Porto: Ed. Síndéresis.
- Sánchez-Bayón, A. 2015. *Derecho Constitucional*. Madrid: Ed. Roble.
- Sánchez-Bayón, A. 2015. *Universidad, ciencia y religión en los Estados Unidos de América*, Porto: Síndéresis.
- Sánchez-Bayón, A. 2012. *Estado y religión de acuerdo con los Estados Unidos de América*. Saarbrücken: EAE.
- Sánchez-Bayón, A. 2012. *Derecho Eclesiástico Global*. Madrid: Delta publicaciones.
- Sánchez-Bayón, A. 2010. *Estudios de cultura político-jurídica*. Madrid: Delta Publicaciones.
- Sánchez-Bayón, A. 2008-13. *La Modernidad sin prejuicios: la religión en la vida pública de los EE.UU. (3 vols.)*. Madrid: Delta Publicaciones.
- Sánchez-Bayón, A. 2014. "Régimen jurídico del factor religioso en EE.UU.", *Cauriensia – Revista Anual de Ciencias Eclesiásticas*, v. IX: p. 313-340.
- Sánchez-Bayón, A. 2013. "Innovación docente en Ciencias Eclesiásticas y Jurídico-Sociales", *Cauriensia – Revista Anual de Ciencias Eclesiásticas*, v. VIII: p. 317-349.
- Sánchez-Bayón, A., et al. 2012. *Diccionario de Canonistas y Eclesiasticistas Europeos y Americanos*. Saarbrücken: EAE.
- Santandreu, M.D. 2010. *Programa de la Patum*. Berga: Ayuntamiento de Berga y el Patronato Municipal de la Patum.
- VV.AA. 2010. *To protect masterpieces of the oral and intangible heritage of humanity*. New York: UNESCO.
- VV.AA. 1988. *Gran Enciclopèdia Catalana* (vol. 17). Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana.
- VV.AA. 2012. *Diccionari de la Reial Acadèmia-DRAE* (22ª edició), Madrid: Real Academia Española-RAE.
- 8.2. Recursos electrònics
- González-Fuente, A. 2014. "El Corpus Christi", *Gran Enciclopedia Rialp*; recuperat el 16 maig 2014, URL: http://www.mercaba.org/Rialp/C/corpus_christi_fiesta_del.htm.
- Portal CULTURCAT de la Generalitat de Catalunya – recuperat el 9 febrer 2015, URL: <http://www.gencat.cat/culturcat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/index2d3a.html?vgnextoid=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=detall2&contentid=0c34352101fd7210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>.
- VV.AA.: *Orígens de la Patum* (pàgina electrònica oficial de la Patum); recuperat el 5 maig 2014, URL: <http://www.lapatum.cat/index.php/la-patum/origens-de-la-festa>.